

Dvaja vedci sa raz rozprávali o tom, ako sa píše vedecká práca. „To máš tak, vezmeš si päť iných vedeckých prác a spraviš z nich šiestu.“ Bezduchým opisom často ideologických fráz aj dnes, úplne jednoducho, vznikajú takého práce. Prečo? Lebo skutočne písať o histórii je ťažké.

Vráťme Prievidzi jej tvár

Prievidzská história je zaujímavá. Vždy ju tvorili víťazi a jej súčasná podoba, najmä čo sa týka novších čias, je žiaľ žalostná, z väčšej časti poskladaná z porovnávania alebo domyslená. Prečo je to tak a prečo takéto silné slová? Odpoveď je jednoduchá. Veľkým nešťastím tohto mesta boli katastrofy, ktoré ju pripravovali o pamäť. Nie však katastrofy prírodné, lež tie, za ktorými vždy nachádzame konkrétnych ľudí. Najskôr to bol požiar spôsobený povstalcami Imricha Tököliho, ktorému v septembri 1678 podľahol celý historický mestský archív. Potom to bol podvod prefekta bojnického panstva Husára, na ktorý v júni 1765 z nedostatku ostražitosti alebo z nedbanlivosti naletel prievidzský richtár Ondrej Beláni i s celým magistrátom. Výsledkom tohto bol súdny spor a odňatie prievidzských mestských výsad v marci 1771.

Potom to bol viac ako jedno storočie trvajúcí, až nepredstaviteľný úpadok a stagnácia. Pretože, ako zaznamenal očitý pozorovateľ, v rokoch 1848 – 1849 bola Prievidza slovenská len dovtedy, pokiaľ boli v meste povstalci vedení Hurbanom a Štúrom. Ich odchodom z mesta odišiel aj slovenský duch a vzápätí Prievidžania nadšene vítali uhorských, rozumej maďarských vojakov. Tomuto zmätku bolo na príčine dlhoročné pôsobenie prievidzského farára Alojza Forgáča (1841 – 1859). Tento síce bol kňazom – revolucionárom, zástancom myšlienky slobody poddaných a zorganizoval i národnú gardu, no na podporu uhorských záujmov. A Prievidžania šli za ním. Potom až do roku 1918 každý, kto do Prievidze zavítal a zanechal o tom nejakú správu, pomenoval toto mesto „tmavým a zablateným“, v ktorom nikto nehľadal nejaké vysoké, nedajbože národné myšlienky. A tu je tých osôb zodpovedných za pretrvávajúci stav hneď niekoľko. Veľkú skupinu tvorili pátri piaristi, ktorí viedli svoju, a povedzme že jedinú strednú školu svojho druhu v širokom okolí do roku 1851 a potom opäť od roku 1870,

vyslovene v maďarskom duchu. Potom to boli i ambiciózni politici, ktorí síce vyšli z prievidzských pomerov, no svoju kariéru urobili v nacionálnej, uhorskej ľudovej strane. Menovite to boli poslanci uhorského snemu Ernest Šporzon a Koloman Brestenský. Zaujímavé je, že pokiaľ protislovensky naladení piaristi museli v roku 1919 Prievidzu opustiť, niekdajší páni poslanci šikovne prehodili kabát a dnes ich zaraďujeme medzi našich národovcov. Jednoducho sa spoľahli na osvedčenú prievidzskú „diagnózu“ straty pamäte.

Touto si boli istí aj ideológovia, ktorí v honbe za výnosným postom alebo v obyčajnej snahe zapáčiť sa aktuálnym „mocným“ nášho sveta manipulovali s dejinami Prievidze. Témy si, samozrejme, vybrali podľa vhodnosti. Či to už bolo pôsobenie husitov u nás v 15. storočí (ktorí vraj postavili Mariánsky kostol aj s obranným múrom a baštami) v snahe o zblíženie českej a slovenskej vetvy jednotného „československého“ národa, znevažovanie pôsobenia Čechov a Židov (ktorí v Prievidzi naozaj zanechali nezmazateľnú stopu a vykonali veľa práce v politickom, hospodárskom, spoločenskom i kultúrnom živote) v snahe potvrdiť obraz Prievidze ako „ľudáckej perly“, bezmyšlienkovité nálepkovanie našich osobností rôznych režimov podľa toho, ktorá ideológia bola pri moci, alebo glorifikácia sotva badateľnej činnosti robotníckeho a neskôr partizánskeho hnutia v Prievidzi, keď sa to práve hodilo a „bolo to v kurze“.

Pokiaľ dovtedy, v rámci Československej republiky, v Prievidzi až na niekoľko incidentov nažívali všetky národnosti vo vzácnnej zhode a úrady sa tešili všeobecnej priazni, prievidzský kronikár Peter Bublík v roku 1938 zaznamenal, že v čase viedenskej arbitráže odrazu „úroveň armády klesla a úrady preplnené českým úradníctvom stratili svoju autoritu takže bola obava pred prípadnou vnútornou revolúciou namierenou proti Čechom a Židom“. Po vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 sa opäť raz zahrlo na ideologickú strunu: „*Vonkajšie prejavy radosti a nadšenia zjednocovali obyvateľov Prievidze, ktoré za minulej éry bolo rozbité na mnohé strany a straničky.*“ Týmto slovám snáď neveril ani sám ich pisateľ, keďže je známe, že úrady zakázali a zrušili všetky politické strany, zhabali ich majetok i agendu a všetko odovzdali v prospech Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

No nie iná bola aj nasledujúca ideológia. A práve komunistická ideológia v počiatkoch svojho etablovania sa snažila opäť raz vygumovať prievidzskú pamäť. Ved' dovtedy bola Prievidza naozaj silne kresťansky založené sídlo (a v rokoch 1929 – 1934 a 1940 – 1945 si Prievidžania svojich kňazov zvolili aj do čela mesta), vďaka čomu si v roku 1939 vyslúžila označenie „ľudácka

perla“ (toto prirovnanie použil pri jednej zo svojich mnohých návštev samotný Andrej Hlinka). Ale už o šesť rokov neskôr, v roku 1945, sa z Prievidze slovami poslanca Slovenskej národnej rady Jozefa Lietavca stalo „*najuvedomejšie národné, revolučne vyspelé stredisko národného odporu*“. Týmito slovami v septembri 1945 oznámil občanom Prievidze, že po dlhých desaťročiach jej už čoskoro bude priznaný status mesta. A aby bol tento, na čistom klamstve tvoriaci sa obraz dokonalý, mestský aparát vedený predsedom Mestského národného výboru Jozefom Ťapuškom naložil všetko, čo tvrdilo niečo iné než revolučnú históriu Prievidze na traktorovú vlečku a vyviezol do hnoja. Tam skončila časť starých zápisníc magistrátu mesta alebo cechových písomností. Kto neverí, nech sa presvedčí v existujúcich archívnych fondoch. Ani tých však nie je veľa, keďže už prievidzský historik Mikuláš Mišík v úvode svojej monografie Prievidza (1971) skonštatoval, že stavba nového mestského domu v roku 1933 a čiastočne i frontové udalosti roku 1945 zavinili, že archív nemal svojho pána ani vhodnej miestnosti. „*Vystavený bol ľudskej nesvedomitosti a nevšímavosti; mnoho sa z neho potratilo.*“

Á propos – archív. Pokiaľ zoberieme do úvahy už uvedené skutočnosti, nemôžeme sa diviť, že všetky publikácie, ktoré o Prievidzi alebo v Prievidzi vychádzajú a zaoberajú sa dejinami, dookola omieľajú nezmysly, že Prievidza bola v minulosti vždy významným kultúrnym centrom, že remeselné cechy sa rozvíjali, školstvo napredovalo, a podobne. Nesúdime však autorov takýchto fráz, pretože biblicky povedané, často nevedia čo činia. Ak by sme sa spýtali pracovníkov archívov, kedy naposledy a koľko bádateľov sa vážne zaujímal o pramene, čiže originálne archívne záznamy venujúce sa Prievidzi, boli by sme sklamaní. A to je smutná realita. V týchto dňoch, v predzvesti blížiacich sa osláv 900. výročia prvej písomnej zmienky o Prievidzi (1113) a 630. výročia udelenia výsad slobodného kráľovského mesta (1383), autorský kolektív pracuje na ďalšej monografii mesta. Ostáva nám iba dúfať, že jej zostavovatelia si dajú viacej námahy, ako v úvode spomínaní páni „vedci“.

Erik Kližan

Literatúra a pramene:

MIŠÍK, Mikuláš. Prievidza. Banská Bystrica 1971, 410 s.
Pamätná kniha obce Prievidza od roku 1933 do roku 1942, rok 1938.
Nová doba, roč. I., č. 33 (6.9.1945), s. 1.